

lor doritori să cunoască documentele grecești și latine privind istoria societăților de pe teritoriile vechi Dacii sau Moesii, orice încercare făcută să ușureze această luare de contact trebuie socotită binevenită. Trebuie adăugat dealtminteri că selecția încercată de cercetătorul clujan e judicioasă, că planul după care sînt distribuite materialele e logic, în sfîrșit, că d-sa și-a dat osteneala de a traduce pentru înția oară în romînește unele izvoare juridice deosebit de grele.

Prima parte a volumului cuprinde texte privitoare la descompunerea orînduirii primitive pe teritoriul R. P. R. și are două subm-părțiri : a) descompunerea comunei primitive la triburile scitice și b) descompunerea societății primitive la geto-daci. Acest fei de a proceda, și mai precis deschiderea lucrării printr-un capitol închinat „perioadei scite”, creează falsa impresie că pe teritoriul patriei noastre la început ar fi fost sciții, după care — la un moment dat — ar fi apărut și dacii. Abia dacă mai e nevoie să arătăm însă că, în realitate, o perioadă scită, ca atare, n-a existat în istoria Daciei ; în aria locuită de geto-daci apariția sciților fiind numai sporadică : limitată mai mult la teritoriul Ardealului și, în timp, la secolele VI — IV î. e. n.

Altă impresie greșită e creată de încercarea de a delimita spațiul locuit de sciți pe baza unor informații de valoare foarte inegală, cum ar fi Herodot și Jordanes. E limpede însă că în mileniul ce desparte pe cei doi scriitori distribuția în spațiu a triburilor scite a variat considerabil, fără a mai vorbi de confuzia permanentă pe care cel din urmă o face între sciți și neamurile migratoare din vremea cînd trăia.

De prima parte a culegerii se leagă și o secțiune închinată cetățîlor grecești de pe teritoriul Dobrogiei. Aci, pe lângă unele izvoare literare, autorul a pus la contribuție mai ales textele epigrafice, pe care arată a le cunoaște în chip mulțumitor. Documentele alese (din păcate citate prea fragmentar) privesc structura de clasă a cetățîlor dobrogene, organizarea lor politică, administrativă, financiară, militară, religioasă, în sfîrșit instituțiile juridice.

Partea a doua a culegerii poartă ca titlu *Slavagismul pe teritoriul R. P. R.* și se subdivide în două capitole importante : *Statul slavagist pe teritoriul patriei noastre* și *Dreptul slavagist pe teritoriul patriei noastre*. Ca în cazul cetățîlor grecești, și aci aliniate speciale sînt închinare : colonizării Daciei, claselor sociale pe teritoriul Daciei romane, organizării administrative a provinciei (guvernator, administrație locală, sfaturi orășenești, magistrați, teritorii rurale), apoi colegiilor, organizației financiare și organizației militare. În secțiunea închinată dreptului slavagist, aliniate speciale tratează despre dreptul roman provincial și dreptul peregrinilor, edictul lui Caracalla, dreptul aplicat cetățînilor romani din Dacia și tăblițele cerate. Dacă, în întregul ei, lucrarea se adresează profanilor interesați de istoria veche a țării noastre, această ultimă secțiune va putea fi folositoare și cercetătorilor istorici, a căror familiarizare cu izvoarele juridice nu-i întotdeauna mulțumitoare și care vor găsi în textele spicuite din *Instituțiile* lui Caius sau din *Digesta*, elementele indispensabile unei înțelegeri corecte a administrației romane provinciale.

În încheiere, trebuie să ne exprimăm regretul că — pentru o culegere de documente ca aceea de care ne ocupăm — supravegherea tiparului n-a fost destul de riguroasă. Lucrarea prezintă cam multe greșeli și, dacă unele vor fi îndreptate lesne de cititor, altele pot provoca serioase confuzii. Tot o greșeală e la p. 241, 242 și 248 menționarea repetată a unei „Dacii pontice”, care n-a existat niciodată ; Dobrogea, la care se face aluzie, a făcut parte mai întîi din Moesia Inferior, iar după Diocletian din provincia Scythia.

D.M.Pippidi

„L.I.BYCA” (*Bulletin du Service des Antiquités de l'Algérie. Série Archéologie—Epigraphie*), t. III, 2e semestre 1955. p. 225 — 398.

Acest „Buletin”, întemeiat de *Louis Leschi*, decedat de curînd, apare în limba franceză la Alger, sub direcția lui *Jean Lassus*. Din

cele patru fascicule pe an, două (ianuarie și iulie) sînt rezervate pentru „Antropologie și arheologie preistorică”, iar celelalte două (aprilie și octombrie) pentru „Arheologie și epigrafie”.

Fascicula al cărei conținut îl prezentăm pe scurt cuprinde trei studii de arheologie romană tirzie (p. 225 — 286), patru de epigrafie latină (p. 287 — 367) și patru „Note și documente” (p. 369 — 380), încheind cu o bogată „Bibliografie” (p. 383 — 398), dispusă sistematic și interesînd îndeosebi istoria provinciilor romane ale Africii de Nord.

Primul studiu de arheologie este propriu-zis un raport de săpături, în care *G. Camps* expune pe larg (p. 225 — 264) rezultatele sondajelor executate în *Necropola de la Draria-El-Achour*, a cărei așezare locuită, nu se cunoaște deocamdată. Din întregul cimitir, situat pe două mameloane vecine, s-au săpat numai 25 de morminte de inhumatie. Mormintele de pe mamelonul I sînt orientate cu capul spre est, iar cele de pe mamelonul II, cu capul spre vest. Primul cimitir e păgîn, iar cel de-al doilea e creștin. Ambele cimitire sînt cu toate acestea, măcar în parte, contemporane (sec. IV—V e. n.). Devierile de orientare provin din cauza anotimpului cînd a avut loc înmormîntarea: în tabelul de la p. 231 se află repartizarea pe anotimpul de deces a mormintelor, pe baza orientării fiecărui din ele. Proporția deceselor din timpul iernii e de 50%.

După construcție și amenajarea exterioară, mormintele se leagă de obiceiul autohton african. Cele mai multe sînt căptușite cu lespezi de piatră așezate vertical și acoperite de altele puse orizontal. În unele cazuri, lespezile de piatră alcătuiesc un adevărat acoperiș în două pante.

Inventarul e roman: ceramică (farfurii străchini, oenochoe) de bună calitate, de culoare roșie, aparținînd secolelor IV — V e. n., în total 11 tipuri de vase; pahare de sticlă, obiecte de podoabă (perle de sticlă colorată, cercei, brățări de bronz în torsadă, inele etc.). În morminte se mai depuneau, cu scop profilactic, cuie de fier și diferite substanțe de

culoare roșie. „Ca aproape toți primitivii, africanii au considerat multă vreme roșul drept culoarea funerară prin excelență” (p. 244). Vasele din morminte sînt așezate de obicei în regiunea picioarelor, niciodată mai sus de bazin. Brațul drept e totdeauna liber. Cuiele sînt împrăștiate în număr mai mare în regiunea capului și a picioarelor. Tot după obiceiul autohtonilor, mormintele sînt lipsite de opaie, de monede și de orice inscripție care să arate numele defunctului. Mormintele creștine, situate pe mamelonul II, n-au nici un fel de inventar.

Necropola de la Draria - El - Achour, în care s-au găsit morminte ale unei populații amestecate, negroide și mediteraneene (pl.II) arată menținerea unor rituri și tradiții autohtone timp de patru secole după ocupația romană, constituind o puternică mărturie a slabei romanizări a populațiilor africane situate în afara centrelor urbane.

Al doilea studiu de arheologie, intitulat: *Mozaicurile unui sarcofag de la Tipasa* (p. 265 — 279), e semnat de directorul revistei, *J. Lassus*. Sarcofagiile palcocreștine, al căror capac orizontal sau în două pante e decorat în mozaic, sînt, după cum se știe, o caracteristică a Africii de Nord. Cel de la Tipasa, despre care e vorba, se deosebește de celelalte, împodobite în aceeași tehnică, prin subiectele pe care le înfățișează: vindecarea orbului din naștere, orante, Noe, Daniil în groapa cu lei, cei trei tineri în cuptor — scene obișnuite pe sarcofagiile romane sculptate, din secolul al IV-lea.

În anexă e prezentată o lampă de lut ars de la Hippona, de forma obișnuită, din sec. IV — V, pe discul căreia sînt înfățișați cei trei tineri în cuptor (fig. p. 280).

În al treilea studiu arheologic, *Jean Marcillet-Jaubert* ne face cunoscut *Mozaicul unui mormînt creștin de la Port-Romain* (în arabă Kherbet Ramoul) (p. 281 — 286). Mozaicul fragmentar, păstrat numai într-o fotografie mai veche, reprezenta figura celui mort, în atitudine de orant și este o raritate printre mozaicurile mormintelor din Algeria. După stil și tehnică aparține sec. V. e. n.

Studiile de epigrafie sînt la înălțimea celor de arheologie.

J. Lancel examinează textul fragmentar al unei pietre de hotar din sec. I e. n., de la *Tigisis* (Numidia), delimitînd proprietățile colective a două grupuri etnice locale (p. 289 — 298). Urmează *Noi inscripții de la Tigzirt*, în care M. Ezennat prezintă 15 inscripții latine, majoritatea mici fragmente fără o importanță deosebită (p. 299 — 306).

Original și interesant este studiul în continuare al lui J. Mallon: *Pierres fauves* (p. 307 — 327), în care se urmărește originea greșelilor din inscripțiile latine, recurgîndu-se la explicații de ordin paleografic (J. Mallon a publicat în 1952 o *Paleografie romană*). În punct de plecare îl constituie observația că textele inscripțiilor, înainte de a fi transcrise pe piatră, erau redactate pe altceva, cu litere cursive, dintre care unele se puteau confunda ușor între ele (p. 323). De notat că primele două părți ale studiului lui J. Mallon au întîmpinat rezerva cunoscutului epigrafist L. Robert (CRAI, 1955, p. 195 — 222).

Tot în continuare apare studiul de sinteză, intitulat: *Noi mărturii despre opera Severilor în Mauretania Cesariană*, partea a doua, semnat de P. Salama (p. 329 — 367). Pe bază de documente epigrafice, autorul arată că în provinciile Africii și îndeosebi în Mauretania Cesariană, începînd cu Septimiu Sever, imperiul roman a urmărit prin violență lărgirea cit mai mult a granițelor din timpul lui Commodus. Politica frontierelor din vremea lui Septimiu Sever alcătuiește de altfel un tot unitar, nuanțat cu variante locale, dar conceput și controlat de un organ centralizator care era împăratul însuși, ajutat de sfetnicii săi (p. 355). Mărturiile epigrafice arată că, în mai puțin de zece ani, aproximativ de la 198 — 205, o imensă rețea de fortărețe a acoperit zonele de frontieră din Africa de Nord, pe o distanță de peste 2 000 km (p. 357), toate urmîrind consolidarea cit mai mult a granițelor imperiului sclavagist roman. Studiul se încheie cu două anexe: 1) lista inscripțiilor latine din timpul lui Septimiu Sever, descoperite pe lîngă-lîngă Mauretania Cesariene și 2) o „notă”

menționînd revoltele maurelanilor din aceeași perioadă de timp, împotriva cotropitorilor romani. O hartă arată „ocuparea progresivă a Mauretaniei Cesariene de către romani”.

„Notele și documentele” ne fac cunoscute: o monedă numidă din secolul I f. e. n., de la regele Mastenissa I (p. 371 — 372), un fragment de inscripție latină din sec. II — III (p. 373 — 374), o statuie a lui Jupiter, din sec. II c. n. (p. 375 — 377) și un exagium bizantin postconstantinian (p. 379 — 380).

I. Barnea

JIVKA I. VĂJAROVA, Славяно-българското селище рай село Попина Силистренско (Așezarea slavo-bulgară de la marginea satului Popina r. Silistra), Sofia, 1956. Institutul de arheologie de pe lângă Academia de științe din R. P. Bulgaria.

Acum cîțiva ani, cu prilejul unor lucrări de îndiguire a porțiunii inundabile de pe malul drept al Dunării, la 2,5 km nord-vest de satul Popina, r. Silistra, au ieșit la iveală numeroase vestigii de cultură materială, romanică și feudală timpurie. Ca urmare, în vara anului 1954, Institutul de arheologie al Academiei de Științe din R. P. Bulgaria a organizat acolo săpături arheologice. Alături de arheologii bulgari, au participat la săpături: M. I. Artamonov, delegat din partea Academiei de Științe din U.R.S.S. și Gh. Ștefan, delegat din partea Academiei R.P.R.

Materialul adunat ca și observațiile culese în timpul lucrărilor au făcut obiectul unui studiu cu caracter monografic, iscălit de Jivka Văjarova. Lucrarea cercetătoarei bulgare este însoțită de alte două studii: primul, datorat profesorului St. Ivanov, conține rezultatele cercetării oaselor de animale domestice și sălbatică, iar cel de-al doilea, redactat de doctorul P. Boev, cuprinde datele și observațiile privind scheletele omenești din necropola de la Popina.

Cele mai vechi urme arheologice descoperite la Popina aparțin epocii romane timpurii (sec.